

NAMUSUNU KANLA TEMİZLEYENLER: MARDİN CEZAEVİ'NDE NAMUS DAVASI NEDENİYLE YATAN MAHKÛMLAR ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA*

Yrd. Doç. Dr. Musa ÖZTÜRK**
Arş. Grv. Memet Ali DEMİRDAG***

Özet

Toplum, toplumsal normlar ve değerler etrafında ete-kemiğe bürünen farklı unsurların bir araya gelerek oluşturmuş oldukları ahenkli bir bütündür. Bu yapı içerisinde asalet ve şeref gibi kavramlarla da bağlantılandırılan "namus" olgusuna ters düşen davranışlara karşı öldürme de dâhil değişik yaptırımlar geliştirilmiştir. Bu çalışmada Mardin Cezaevinde namus davası nedeniyle hüküm giymiş mahkûmlarla yarı yapılandırılmış mülakat tekniği vasıtasıyla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen verilerden hareketle; mahkûmlar tarafından namusun nasıl algılandığı, aileden veya çevreden herhangi bir baskı görüp görmedikleri, işlemiş oldukları suçtan dolayı pişman olup olmadıkları, hukukun bu tür olayları önlemede ne derece caydırıcı olduğu ve namuslarını niçin kanla temizleme yolunu tercih ettikleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Namus, Beden, Toplumsal Gözaltı, Meşruiyet, Adalet, Kentleşme,*

THE ONES WHO RESTORED HIS HONOUR WITH BLOOD: A SOCIOLOGICAL RESEARCH ON THE PRISONERS CONVICTED OF HONOUR ISSUE IN MARDIN JAILHOUSE

Abstract

Society is a harmonious whole that different elements which come to existence around the social norms and values have built by coming together. Inside this structure various sanctions including killing have been developed for the crimes committed against 'honour' conception that includes values such as nobility, dignity and esteem. In this study, why they have opted to restore their honour with blood will be analysed with the guidance of the data obtained via the semi-structured interview method applied to the prisoners convicted of honour issue in Mardin jailhouse and with the assistance of questions such as how the honour is perceived by the prisoners, whether their family or the neighbourhood put them under pressure, if they regret the crime they have committed and how much the law is deterrent in preventing this kind of events.

Keywords: *Honour, Body, Social Probation, Legitimacy, Justice, Urbanization.*

* Bu çalışma, Uludağ Üniversitesi, Polis Akademisi ve Bursa Emniyet Müdürlüğü'nün 07-08 Ekim 2011 tarihleri arasında Bursa'da ortaklaşa gerçekleştirdikleri, 'Suç Önleme Sempozyumu'nda sunulan 'Namusun Gölgesinde Yatmak: Mardin Cezaevi Mahkûmlarının Namus Algısı Üzerine Bir Araştırma' başlıklı tebliğin gözden geçirilmiş ve geliştirilmiş halidir.

** Mardin Artuklu Üniv. Edeb. Fak. Sosyoloji Böl.

*** Mardin Artuklu Üniv. Edeb. Fak. Sosyoloji Böl.

GİRİŞ

İnsanın çevresinde gördüklerine nasıl bir anlam atfedeceği, etrafındaki olaylar karşısında nasıl bir tutum takınacağı büyük ölçüde yaşadığı kültürel çevre tarafından tayin edilmektedir. Kişi; eşyayla, tabiatla ve insanlarla bu çevrenin kendisine tevhit etmiş olduğu bakış açısına göre ilişki kurmakta ve bir anlamda dünyayı kültürel çevrenin kendisine tayin etmiş olduğu bakış açısından izlemektedir. Dolayısıyla, insanın algıları, tutumları ve değer yargıları üzerinde yaşadığı çevrenin büyük etkisi vardır.

İnsan, sosyal bir dünya içinde gözlerini hayata açar ve ölünceye kadar da bu sosyal hayatın diyalektiğine iştirak etmek mecburiyetinde kalır. Üyelerinden uyum bekleyen toplum, olası sapmalara karşı, cezai müeyyideler içeren normlarla onlar üzerinde baskı uygulayarak onları denetlemektedir. Korkuların çoğunun öğrenilmiş olması gibi neye sevinileceği, neye nasıl tepki gösterileceği ya da neden nefret edileceği de toplumda öğrenilmekte ve bütün bunlar kültürel çevreye göre farklılık arz eder. Toplum, sapmanın sosyal istikrarı bozma ihtimaline karşı caydırıcılığın uyumluluğu arttıracığı düşüncesinden hareketle norm ihlalinin çeşidine göre sapkın davranışta bulunan failin şiddetle cezalandırılması yönünde güçlü bir baskı uygular. Hatta bazı durumlarda toplum, kolektif baskı üzerinden bireylerin ölmelerini veya öldürülmelelerini isteyebilmekte ve bunu da kendi içinde meşrulaştırmaktadır. Bu açıdan düşünüldüğünde namus cinayetleri de bu kategoride değerlendirilebilir.

Töre, gelenek, kültür vb. açılardan “namus” olarak tanımlanan ya da kabul edilen “şeye” karşı işlenen suçların bir kısmının, suçlunun öldürülmesiyle sonuçlanması bu olayın faillerinin ve yaşadıkları sosyo-kültürel çevrenin namus algısı üzerinde düşünüldüğünü zorunlu kılmaktadır. Namus nedir, hangi durumlarda kirlenir, olası bir kirlenme durumunda nasıl veya neyle temizlenir gibi sorulara etkin yanıtlar verilmelidir. Bizzat faillerin kendi beyanlarından hareketle cinayetlerin işlenmesinde ailelerin rolü, çevrenin baskısı, toplumun olaya bakışı, kişilerin hangi sosyal ve psikolojik saiklerle bu suçu işledikleri, hukuki yaptırımların caydırıcılığı gibi olgular üzerinden durumun anlaşılmasına çalışılması sorununun çözülmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

Suç ve kalkınmışlık düzeyi arasında ne tür bir ilişkinin olduğu ayrı bir çalışmanın konusu olmakla birlikte endüstriyel açıdan gelişmiş bazı ülkelerle mukayese edildiğinde Türkiye'nin bazı suç türleri ile ilgili henüz zengin bir veri tabanı oluşturamadığı görülmektedir. E-devlet üzerinden gasp, cinayet, hırsızlık, uyuşturucu vb. suç türleriyle ilgili bazı sayısal veriler ve istatistikler elde edilebilse de bunun henüz bütün suç türlerini kapsadığı söylenemez. Şöyle ki; araştırma kapsamında Mardin Cumhuriyet Savcılığı vasıtasıyla Adalet Bakanlığı'ndan gerekli izin alındıktan sonra Mardin Kapa-lı Cezaevi'ne gidildi. Ancak cezaevi yetkilileri bize; özel olarak namus cinayetinden dolayı hükümlü ve tutuklularla ilgili elektronik ortamda herhangi bir veri bulunmadığını ve bunun ancak tek tek bütün mahkûmların şahsi dosyaları incelenmek

suretiyle tespit edilebileceğini ifade ettiler. Bu, işlerin hem uzun zaman alması hem de dosyalardan bazı belgelerin kaybolması gibi bir kısım sınırlılıkları ve riskleri beraberinde getirmektedir. Bütün bunların etkilerini minimize etmek için araştırma kapsamında görüşülen görüşmecilerin tespitinde şöyle bir yol izlenmiştir:

Görüşmecilerin bir kısmı kurum amir(ler)inin ve infaz koruma memurlarının durumunu yakından bildikleri bazı mahkûmların dosyalarının incelenmesiyle tespit edildi. Diğer bir kısmı ise “kartopu tekniği” ile tespit edildi. Görüşülen mahkûmlardan bazılarının farklı suçlardan hüküm giymiş olmalarından, bazılarının ise konu hakkında görüşmeyi kabul etmemesinden dolayı araştırma ancak 12 (oniki) kişi ile gerçekleştirilebilmiştir. Yarı yapılandırılmış mülakat tekniğinin kullanıldığı görüşmelerde öncelikli olarak görüşmecilere araştırmanın amacı, elde edilen verilerin hangi amaca matuf olarak kullanılacağı, kimliklerinin kesinlikle deşifre edilmeyeceği gibi hususlar açık bir şekilde ifade edilmiş ve güven ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Görüşmeler, Ağustos-Eylül 2011’de infaz koruma memurlarının gözetiminde bize tahsis edilen idare odalarında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmamış fakat her bir görüşmede her iki araştırmacı da hazır bulunmuşlardır. Araştırmacılardan biri belli sorular istikametinde görüşme sürecini yönlendirirken diğeri de çok hızlı bir şekilde bunları kayda geçirmiştir. Çalışmada her bir görüşmeci bir harf veya simgeyle ifade edilme yoluna gidilmiştir.

1. DARALAN ANLAM GENİŞLEYEN SORUMLULUK: BEDEN KİMİN NAMUSU?

Gündelik hayatta yaşamımıza yön veren, sosyal ilişkilerimizi tanzim eden pek çok değer/ler ve bunları tanımlamaya yönelik olarak üretilmiş çok sayıda kavram vardır. Bu kavramların delalet ettiği manalar üzerinden bireysel ve toplumsal ilişkiler inşa edilmektedir. Kültür ve değerler de bu sosyal ilişkiler ağı içerisinde oluşturulmakta ve anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda “namus” da toplumun büyük değer ve hatta yer yer kutsallık atfettiği olgulardan biridir. Dolayısıyla namusun ne olduğu, insanlar tarafından nasıl algılandığı, kim tarafından nasıl tanımlandığı, kimin kimin namusundan sorumlu olduğu gibi hususların açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Türkçeye Arapça üzerinden geçen namus kavramı etimolojik açıdan, çoğulu nomos olan Yunanca “nomo” sözcüğünden gelmekte ve “yasa, töre” anlamında kullanılmaktadır (Nişanyan, 2011). Namus olgusunu tanımlamaya yönelik olarak geliştirilen yaklaşımlar genel olarak iki gruba ayrılabilir: Bazı çalışmalarda namus, oldukça geniş bir anlama gelebilecek şekilde tanımlanmakta ve meselenin ahlaki yönü ön plana çıkarılmaktadır. Örneğin; Tezcan (2003: 1)’a göre namus, “iffet, onur, dürüstlük, ahlak ve şeref” gibi anlamlara sahiptir. Namus, geniş anlamda toplumda gördüğü işlevden hareketle tanımlanmaktadır ki, Peristiany (1966: 173)’nin ifadesiyle namus; ilkin, sosyal değerler ve davranış biçimi arasında psikolojik bir köprü oluşturmasından hareketle insanları, üyesi buldukları topluluğun idealleriyle uyum içinde davranma-

ya ve ikinci olarak ise, statükoyu meşrulaştırmaya ve kültürün belirlediği öncelik hakları arasında uyum sağlamaya yaramaktadır. Uyuşturucu bağımlısı olan dayısının oğlunu dayılarının azmettirmesiyle öldüren ve 36 yıl hapis cezasına çarptırılan X'in yaklaşımının bu tanımlamaya uygun düştüğünü söyleyebiliriz.

“Öldürdüğüm akrabam, aile şerefimizi beş paralık etmişti. Uyuşturucu kullanıyordu, hep paraya ihtiyacı vardı. Tüm akraba ve tanıdıklarımıza musallat olmuştu. Örneğin bir akrabasının evine giriyor ve kalkmıyor, sürekli kendisiyle konuşulmasını istiyor. Kim ki ona 50, 100, 150 lira para verse kalkıp gidiyordu. Öyle bir hal almıştı ki onu evden çıkarmak için bir miktar para vermek gerekiyordu... Daha sonra kendisi gibi uyuşturucu kullananlardan oluşan bir çevre edildi ve arkadaşlarını eve getirmeye başladı. Başta ailesi ve bizim ailemiz olmak üzere bundan ciddi derecede rahatsız olmaya başladık. Çevredeki insanlar bunu temizleseniz iyi olur, ileride başınıza bela olur gibi laflar etmeye başladılar... Amcam ve dayım beni ona karşı doldurdular... Ya öleceksin ya da öldüreceksin. Ben öldürmesem de çevre onu bana yaptırır.” (Erkek, Lise, 28)

Bir başka görüşmeci ise namusu; *“Namus hayatımızın sebebidir, namus olmazsa hayatımızın anlamı olmaz, insan başka niçin yaşar?” (Erkek, Lise, 29)* şeklinde tanımlayarak namusu, hayatı anlamlandıran varoluşsal bir olgu olarak nitelendirmiştir.

Namusla ilgili yapılan pek çok çalışmada namus, dar anlamda dişilik, kadınlık, kıskançlık, cinsellik ve kadın bedeni üzerinden tanımlanmaktadır. Kardam (2002: 2) cinsellik temelli namus algısının sosyalleşme sürecinde kızlara cinsiyet rollerinin benimsenmesi yoluyla kadınlar tarafından yeniden üretildiğine işaret etmektedir. Lale Yalçın-Heckmann (2002: 292) ise erkek egemen sosyal yapıya ve erkeklerle/erkeklikle namus arasındaki sorumluluk ilişkisine vurgu yapmaktadır: *“Genç kızlar daha küçük yaşlardan itibaren erkeklerin gözetiminde tutulur. Kadının namusunu koruma görevi evlenenine kadar babasına ve erkek kardeşlerine, gerektiğinde amcası ve amcaoğullarına düşer. Evlenmesinden sonra cinselliğinin kontrolü tamamen kocasına geçer. Koca evliliğe son verme yoluyla bu sorumluluğa son verebilecekken, baba ve erkek kardeşin sorumluluğu sona ermez.”* Mernissi (2003: 62)'nin de konuya yaklaşımının buna paralel olduğu söylenilebilir: *“Bir erkek saygınlığını, doğayı dize getirerek ya da dağları nehirleri fethederek değil de, kendisiyle kan ya da evlilik bağı olan kadınların hareketlerini kontrol ederek ve bu kadınlara yabancı erkeklerle görüşmeyi yasaklayarak korur.”*

Namus cinayetleri bekâret, aldatma gibi normların ihlal edildiği durumlarda ortaya çıkmakta olup muhtemel bir şiddet türüdür (Yıldız, 2009: 10). Toplumda, ataerkil zihniyet yapılarında zaman içinde dönüşüm yaşansa da namus olgusu etrafında toplanan değer ve kuralların tesisinde şiddetin değişen biçim ve yoğunlukta varlığını sürdürdüğü (Pervizat, 2005: 41) görülmektedir. Bu tanım ve yaklaşımlardan da anlaşılacağı üzere namus, eril bir bakış açısıyla kadının/kadın cinselliğinin ve bedeninin denetimi üzerinden tanımlanmaktadır.

Bölgenin sosyal yapısı dikkate alındığında bu algının kadının dul kalması durumunu da kapsadığı görülmektedir. Babasının ölmesiyle dul kalan annesinin evli bir erkekle kaçması sonucu, erkeği öldüren, oğlunu yaralayan ve 36 yıl hapis cezasına çarptırılan Y, namusun toplumdaki herkes tarafından bilinen bir şey olduğunu ve bu yüzden kimsenin bu konuda hata yapma hakkının olmadığına dikkati çekmektedir.

“O işi yapan insan toplumun nasıl bir tepki göstereceğini biliyor. O kişi, o hatayı yaparak kendi kararını zaten vermiş. Benim anlamadığım nokta şu: Bu tür insanlar neye güvenerek, dayanarak bu işe kalkıyorlar. Bence bunun cehaletle de bir alakası yok. Yapılan şeyin af-fedilecek bir tarafı yok. Namus kavramı çerçevesinde bunun haklı kabul edilecek bir tarafı yok” (Erkek, Lise, 29).

Evlilik öncesinde yaşamış olduğu gayri meşru ilişkiden dolayı hamile kalan ve anne babasının rızası olmamasına rağmen aile meclisi kararıyla öldürülen kızın annesi Z;

“Kocam ve ben öldürmeyi düşünmüyorduk... Ama amcası ile dayısı kızın öldürülmesine karar vermişler. Kızımı kimin öldürdüğünü bilmiyorum. Ama öldürme kararını amcası ile dayısının verdiğini biliyorum.” (Kadın, 53)

Namusun toplumsallaşmasında bölgenin sosyal yapısının ve sosyal organizasyon tiplerinin büyük bir etkisinin olduğu söylenilebilir. Bölge insanının yakın zamanlara kadar ağırlıklı olarak kırsalda yaşadıkları ve büyük ölçüde aşiretler etrafında örgütlendikleri görülmektedir. Bu tip yapılarda merkezi hükümetle veya civardaki sosyal gruplarla reisler vasıtasıyla ilişki kurulmaktadır. Bruinessen (2006: 82)'in ifadesiyle; “Bütün Kürtler aşiretli değillerdir. Aslında bazı bölgelerde aşiretsiz Kürtler nüfusun çoğunluğunu oluştururlar... Fakat hemen hemen her zaman aşiretsizler politik ve/veya ekonomik bakımdan aşiret olarak örgütlenmiş olan Kürtlere tabidirler (ya da pek kısa bir zaman öncesine kadar böyleydiler).” Dolayısıyla bazı istisnalar hariç olmak üzere herkes belli bir aşirete tabi ya da onun himayesi altındadır. Fakat aşiretin lider kadrosu ya da çekirdek ekip aynı soydan gelse de aşiretin siyasal etkinliğine bağlı olarak himayesine giren grupların sayısı artmakta veya azalabilmektedir (Bruinessen, 2006: 94 - 96).

Bölgede hem kırsal yaşamının hem de belli bir sosyal organizasyon ağına bağlı olmanın beraberinde getirdiği bazı zorunluluklardan dolayı akraba ve grup içi evlilikler oldukça yaygındır. Aşiret sisteminde her bir aşiret sürekli olarak çevre üzerindeki nüfuzunu artırma mücadelesi vermekte, başarılı olduğu oranda da nüfuz alanını genişletmektedir. Bu suretle daha yüksek şeref, prestij ve asalete sahip olan aşiretlerin çevrede kabul görmesi kolaylaşmaktadır. Grup, varlığını bu değerler üzerinden inşa ettiğinden gruba bağlı alt gruplar da aynı değerleri içselleştirmekte, böylece bunlar en önemli toplumsal değerler haline gelmektedir. Aynı şekilde bireysellikten çıkarak toplumsal bir olguya dönüşen namusun korunması ve temizlenmesi de toplumsal bir görev olarak algılanmaktadır. Çünkü bu noktadan sonra artık bireyin değil, onun

bağlı olduğu toplumsal zümrenin, “ailenin, sülalenin ve hatta aşiretin” kolektif namusu söz konusu olmaktadır (Tillion, 2006: 22 - 27). Biz duygusu ve bu duygu çerçevesinde gelişen aidiyet bilinci, insanların yaşamlarına belli sınırlar çizmekte ve grup varlığını bu sınırlar üzerinden devam ettirmektedir.

2. TOPLUMSAL GÖZALTI: NAMUSUNU TEMİZLE!

“Toplumsal cinsiyet ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin anlayışlar, büyük ölçüde toplumsal etkenler tarafından etkilenmekte ve genel nitelikteki, toplumsal güç ve konum sorunlarıyla ilişkili olmaktadır” (Giddens, 2008: 171). Fenomenolojik açıdan düşünüldüğünde her öldürme olayının kendine özgü bir gerekçesinin ya da hikâyesinin olduğu ve bunun üzerinden mevcut durumun meşrulaştırılma yoluna gidildiği görülmektedir. Mülakat yaptığımız mahkûmların cinayet işleme sebeplerinin büyük ölçüde Kardam, Alpar, Yüksel ve Ergün (2005: 28 - 42)’ün yapmış olduğu tasnife uyduğu görülmektedir: Kardam ve arkadaşları, ‘Türkiye’de Namus Cinayetlerinin Dinamikleri’ adlı çalışmalarında muhtemel sebepleri a) Evli bir kadının gayrimişru bir ilişkisi, b) Evli bir kadının başka bir erkekle kaçması, c) Bekâr bir kızın, özellikle evli bir erkekle kaçması, d) Evli bir kadının kaçırılması, e) Bekâr bir kadının zorla kaçırılması, f) Kızın evlilik öncesi hamile kalıp gayrimişru bebek doğurması, şeklinde tasnif etmektedir. Saha araştırmasında, ayrıca bu tasnifte zikredilmeyen, “namusu- nu/şerefini koruyamayan akrabasını öldürme” vakasına da rastlanılmaktadır.

Toplumsal olgular doğası gereği dışı ait olduklarından bireye ve bireysel bilince dışarıdan baskı yapmaktadırlar. Durkheim (1994: 45) toplumsal olgunun bireyler üzerinde zorlayıcı güçle kendisini göstermektedir. Ona göre bu gücün varlığı, belirli bir yaptırımın varlığı ya da olgunun onu ihlale yeltenen her bireysel girişime karşı gösterdiği dirençle kendisini belli etmektedir. Sosyalleşme sürecinden itibaren bireyin kimliği ve kişiliği kolektif baskı altında şekillendiğinden bu normalize edilmektedir. Tıpkı hava basıncını üzerimizde hissetmemiz gibi toplumsal baskı da doğallaştırılmaktadır. Yapılan görüşmelerden birinde Y tarafından bu durum şöyle ifade edilmiştir:

“Toplumun baskısı çok yüksek ama yaptığımdan pişman değilim. Uzayda da olsam yapardım. Aynı haltı sen yapmışsın gibi müthiş bir baskı görüyorsun... Bu tür bir durumda yabancı bir ülkeye de gitseniz o baskıyı üzerinizde hissedersiniz. Şöyle ki; sanki oradaki herkes senin o namussuzluğu kabullendiğini biliyor gibi hissedersin. En ufak bir ters bakıştan hemen şüphelenirsin” (Erkek, Lise, 29).

“Ailemin yapmam (öldürme) yönünde bir telkini olmadı ve hatta bazı yakınlarım böyle bir şey yapmamam yönünde telkinde bulundular... Aile meclisinde herhangi bir öldürme kararı da almadık. Öldürme kararını bireysel olarak ben kendim verdim. Toplumun seni yönlendirmesine gerek yok. Çünkü kendini bilen bir insan için meselenin özü şu: Sen ne yapacağını zaten biliyorsun” (Erkek, Okur-Yazar, 26).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere namus cinayetlerinin işlenmesinde çevre ve özellikle de toplumun birey üzerinde yoğun bir baskı kurmaktadır.

Namus meselesinin çözümünde öldürme seçeneklerden sadece bir tanesidir. Çoğu zaman olay çevrede duyulmadan aileler arasında çözülebilmektedir. Fakat bazı durumlarda taraflar arasındaki eşitsiz güç ilişkilerinden dolayı baskının tersine döndüğü veya yön değiştirdiği görülmektedir. Normal şartlar altında suçu işleyen cezalandırılması gerekirken tam tersi bir durumun yaşandığı ve namusu kirlenen kişinin kendi ailesi tarafından öldürüldüğü vakıalar da görülmektedir. Bu durum bir anlamda Ergil (1980: 193 - 196)'in namus algısının zamanla sınıfsallaştığı şeklindeki tespitini doğrular mahiyettedir. Bu yaklaşıma göre; "namusum kirlendi" diyen aile, nispeten alt sınıftansa ve mesele de alternatif yollarla çözülemiyorsa, son çare olarak kızın öldürülmesi yoluna gidilmektedir.

Anne ve babanın şiddetle karşı çıkmasına rağmen aile meclisi kararıyla kızı öldürülen, olay sonrasında hem kendisi hem de kocası cinayete azmettirmekten 24'er yıl hapis cezasına çarptırılan (baba firarda), ailenin baskısıyla oğlu suçu üstlenmekten anne de cinayete azmettirmekten tutuklanan, hapse düştüğü esnada 15 yaşından küçük 8 çocuğunun ortada kaldığını belirten kadın olayı şöyle hikâye etmiştir:

"Olay toplumun ve çevrenin baskısıyla oldu. Kızın dayısı ile amcası bu kararı verdi. Biz öldürmeyi düşünmüyorduk. Kızı Adana'ya götürüp çocuğu doğurtturup yuvaya vermek istiyorduk. Biz olayın duyulmasını istemedik. Kızı Adana'ya doktora götürdük ve almadı. Kızın hamile olduğu anlaşılınca babası kızı, 'Oğlana telefon et, gelsin seninle evlensin, bir iş kuruncaya kadar sizi 6 ay idare edecek para da vereceğim.' dedi. Kızımı hamile bırakan çocuğa haber verdik fakat gelmedi, kızıma sahip çıkmadı."

Olay çevrede duyulunca eşim evi terk etti. Amcası ile dayısı kızın öldürülmesine karar vermişler... Kızımı kimin öldürdüğünü bilmiyorum. Ama öldürme kararını amcası ile dayısının verdiğini biliyorum. Kız silahla öldürülmüş. Normalde bizim evde hiç silah olmazdı. Ama kızın amcasının silahının olduğunu biliyorum. Kızımın öldürüldüğünü duyunca ben şok oldum. Hastanede 2 gün yoğun bakımda yattım.

Kızın amcası ile dayısı, bizi bu işe karıştırmadılar. Olayın dışarıya sızmaması için bizi ölümle tehdit ettiler. Bu iş aile içinde kalacak dediler. Beyim kardeşlerine ve kızın dayısına bir şey diyemiyor. Kendinden endişeleniyor. Çünkü hem beni hem de kızı öldürürler diye korkuyor.

Suç üstlenmesi için çocuğumun beynini yıkamışlar, tehdit etmişler. Senin yaşın küçük 3-5 yıl ceza alırsın demişler. Hapse düştüğünde 15 yaşında olan oğlum beş yıl yattıktan sonra tahliye oldu. Şu anda 22 yaşında. Amcaları ve dayıları ona hiç yardımcı olmuyorlarmış. Arada bir Irak'a sefere gidiyormuş.

Mahkemede düzgün bir ifade veremedik. Kızın amcası, dayısı hepsi mahkemedeydi. Aile meclisinin baskısını orada da hissettik. Mahkemede amcalarının ve dayılarının ismini verdim fakat Türkçe bilmediğimden derdimi tam olarak anlatamadım. Amca ve dayıları zengin olduğu için birkaç kez Ankara'ya gidip geldiler ve olayı kapattılar. Zengin olduklarından olaydan kendileri ceza almadan kurtuldular.

Namus cinayeti işlemedeki temel sebeplerden biri lekelenen, kötüye çıkan ailenin adını temizlemektir. Cinsellik; şeref ve namus olgusunun en önemli kurucu unsurlardan biri olarak kabul edildiğinden namusun temizlenmesi üzerinden kaybedilen bu saygınlığın onurun geri kazanılması amaçlanmaktadır. Bundan dolayı cinsel kimliği hedef alan her tutum ağır bir biçimde cezalandırılma yoluna gidilmektedir. Kirlenen/kirletilen namusu temizlemek için gerekirse adam öldürmek, namusun yitirilmesini engellemek ve onu yeniden kazanmak için bir çözüm yolu olarak sunulmakta ve toplum tarafından da onaylanmaktadır. Bu durum zaman zaman kendi aile bireylerini de kapsamaktadır (Kızmaz, 2002: 324).

Namusu geleneksel içeriğiyle benimseyen ve namus cinayeti işleyenlerin çoğunun köyde ya da kentlerin kenar mahallelerinde yaşadıkları ve sosyo-ekonomik açıdan alt tabakaya mensup oldukları görülmektedir. Orta sınıfta ya da ortanın altında yaşayanlarda ise cinayet işleme eğiliminin zayıfladığını, namus kavramının genellikle geleneksel ilişki ağları içinde bu derece önemsendiğini söyleyebiliriz.

Araştırma kapsamında görüşülen kişilerin hepsinin Müslüman olması şöyle bir soruyu akla getirebilir? Acaba insanlar dindar oldukları için mi bu cinayetleri işliyorlar? Dindarlık; zamana, zemine, kişinin dini algılama biçimine ve yaşadığı sosyo-kültürel çevreye göre oldukça değişkenlik gösterdiğinden kimin ne kadar dindar olduğunu tam olarak tespit etmek hemen hemen imkânsızdır. Dolayısıyla kişilerin kendi dindarlık durumlarını ifade eden beyanlarından hareketle bir değerlendirmede bulunmak daha gerçekçi olacaktır. Örneğin; annesinin kaçtığı evli adamı öldüren Y,

“Bir insanı öldürmeye karar vermek çok basit bir şey değildir. Bence bu tür işlerde merhamet, vicdan bir kenara atılır... Kendimi dindar bir insan olarak görüyorum. Orucumu tutuyorum, namazımı kılıyorum, Kur'an'ımı okuyorum” (Erkek, Lise, 29).

Aile meclisi kararıyla kızı öldürülen ve Türkçe bilmediğinden kendisini yeterince savunamadığından cinayete azmettirmekten tutuklanan Z,

“Namazımı kılar, orucumu tutarım, fakat kardeşlerim ve kayınbiraderlerim ‘gavur’ gibiler, ne namaz ne de oruçları var. Vicdanları da yok onların, olsaydı günahsız kızımı öldürmezlerdi.” (Kadın, 53)

İnsan bir suç işlediği zaman ilk etapta ekonomik, sosyal veya psikolojik bir doyum elde etse de süreç içerisinde genel olarak vicdanen kendini rahatsız hisseder ve piş-

manlık duyar. Hatta çoğu insan sırf bu vicdan azabından dolayı suçunu bizzat kendisi itiraf eder. Fakat yukarıda da belirttiğimiz gibi mahkûmların bir kısmı yaptıklarının doğru bir şey olduğunu ve pişman olmadıklarını belirtirlerken bir kısmı da yaptıklarından dolayı pişman olduklarını ve vicdan azabı çektiklerini belirtmişlerdir. Örneğin; ailenin şerefini korumak için dayılarının azmettirmesiyle dayısının oğlunu öldüren X pişmanlığını şöyle ifade etmektedir:

“Mahkûmiyetimin 5’nci yılına girdim. Cezalar çok ağır, insanı psikolojik olarak çökertiyor. İnsan ailesinin yanına gelmesini istemiyor. Eşimi, babamı, abimi 5 yıldır göremiyorum. Cezaevinden çıkınca kendimi, kör sağır ve dilsiz gibi hissedeceğim herhalde. Çünkü her şeye sıfırdan başlıyorsun” (Erkek, Lise, 28).

Üvey ağabeyini bıçaklayarak öldüren T ise olaydan duyduğu pişmanlığı ve yaşadığı psikolojik durumu şöyle ifade etmektedir:

“Yaptığıma pişmanım, sürekli vicdan azabı çekiyorum. Geceleyin kendi kendime ağlıyorum. Öldürdüğüm kişi rüyama girdi ve ‘Kendi hayatını da beni de mahvettin.’ dedi.” (Erkek, Lise terk, 22)

Kişinin günlük ibadetlerini yerine getirip getirmemesi dindarlık kriteri olarak alındığında bazı mahkûmlar kendilerini dindar olarak tanımlamaktadırlar. Genel olarak dinin, ahlaki değerlerin içselleştirilmesi ve sosyal normların özümsemesi suretiyle ferdin topluma uyum ve bağlılığını arttırmaya yönelik güçlü bir etkiye sahip olduğu düşünüldüğünde sapmayı engelleyici bir işlev gördüğünü söyleyebiliriz. Sosyal kontrol teorisi, insan davranışının denetimiyle ilintili kurumsal süreç ve unsurlardan hareketle suç ve suçluluğu açıklamaktadır. Bireylerin toplumdaki değer, norm ve kurumlara olan bağlılığı üzerinden toplumsal denetim sağlanmaktadır. Söz konusu değerlerin zayıflaması başarısızlığa ve yetersizliğe ve dolayısıyla suça yol açan davranışın ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Kızmaz, 2005: 192).

İslam dininin çok özel durumlar hariç öldürmeyi gerektiren açık bir emri bulunmamasına rağmen bazı mahkûmlar işledikleri cinayetlerden dolayı pişmanlık duymak bir yana gurur duymaktadırlar. Dahası, ramazan ayı olmasına rağmen pek çoğu görüşmeler esnasında yeme-içmeye devam ettikleri müşahade edilmiştir. Psikolojik açıdan insanı inanmaya zorlayan en önemli şey acziyettir. Normal şartlarda altında acz içinde olması gereken bu insanların dindarlık durumlarının ve din algılarının oldukça problemleri olduğu söylenilebilir. Mahkûmların, dinin bir emri olmaktan ziyade “kutsal olan namusları” için cinayet işlediklerini ve bunun da dinle çelişmediğini, dindarlıklarına bir halel getirmediğini belirterek durumu meşrulaştırma yoluna gittikleri söylenilebilir.

3. BEDENSEL İMHADAN TOPLUMSAL İNŞAYA: CİNAYETLERİN MEŞRULAŞTIRILMASI

Namus, eril bir bakış açısıyla kadın bedeni üzerinden tanımlandığından kirlenen beden toplumsal bütünleşmeyi tehdit eden bir risk olarak algılanmaktadır. Sosyal istikrarı tehdit eden risk unsurunun imha edilerek ortadan kaldırılmasının uyumluluğu beraberinde getireceği varsayılmaktadır. Mülakat yapılan mahkûmların hemen hepsi tarafından namus, “insan hayatının en önemli unsuru” olarak tanımlansa da bazıları namus için cinayet işlenmeyebileceğini dile getirmişlerdir. Bazılarının ilk etapta durumu “Allah’a havale edip yeni bir hayat kurmaya” çalışmak yönünde bir eğilimleri olsa da süreç içerisinde hem karşı tarafın provakatif tutumu hem de çevrenin baskısından dolayı cinayet işledikleri görülmektedir. Dindar bir aileden geldiği belirten ve hanımının başka bir erkekle gayri meşru ilişkisini tespit ettikten sonra erkeği öldürmekten 21 yıl hapis cezasına çarptırılan Q;

“Ailemin bana öldürme yönünde herhangi bir telkini olmadı. Ailem bana; ‘Allah’a havale et, Allah’ın verdiği canı Allah’tan başkası alamaz.’ dedi. Ben ailemi dinledim ve zor olmasına rağmen 6-7 ay sabrettim. Yoksa olay akşamı ikisini de öldürecektim... Keşke kaçsaydı, onu bulamasaydım da vurmasaydım.” (Erkek, Okur-yazar, 26)

Namus cinayetleri, kadının kendi bedeni ve cinselliği üzerinde ailesinin denetimini hafife alması veya kendi başına buyruk hareket etmesi durumunda uygulanmaktadır. Gerçekte kurumsal yapı bireye, neyin nasıl çözüleceğine dair bir yol haritası sunmaktadır. Geleneksel yapılarda sorumluluğun kolektif yönü ağır bastığından bireysel davranışlar ve keyfi uygulamalar toplumsal baskıyla engellenmektedir. Öldürme, bu yapı içerisinde geliştirilen çözüm mekanizmalarından en son ve sert olanıdır. Öldürmeden önce tazminat, berdel, sürülme, göç, vb. seçenekler de vardır. Ablasının çayına uyuşturucu atarak bayıltıp tecavüz eden, olay duyulmadan onunla resmi olarak evlenen ve daha sonra da bu olayı çevresine anlatan amcaoğlunu (eniştesini) ve ablasını öldürmekten 36 yıl hapis cezasına çarptırılan W’nin ifadesiyle;

“Annem olayı duyar duymaz bizden gizli olarak amcama, al oğlunla gelinini buralardan kaçır, uzak bir şehre gönder, yoksa oğlunu öldürürler. Bunları kaçır göz önünde kalmasınlar diye birkaç kez uyarılmış... Öldürme dışında bir cezalandırmayı düşündürecek bir hal, yol bırakmadı. Şimdi ziyaretime gelenlerden bazıları, ‘Biz bunu daha önce biliyorduk fakat size söylemedik.’ diyorlar. Ben onlara çok kızıyorum. Madem biliyordunuz kardeşim bunları gözümlüğün önünden neden kaçırmadınız. Belki böyle olsaydı bu olay olmayabilirdi. Çocuğun babası ve köyün ileri gelenleri ellerini taşın altına koyup bu meseleyi kapatabilirdi.” (Erkek, İlköğretim, 29)

Bu olayda ortaya çıkan ilginç sonuçlardan biri de maktulün/ maktulenin ailesinden veya yakınlarından hemen hiç kimsenin mahkemede katilden davacı olmamasıdır. Kim kimin namusunu kirlettiyse ve bazı durumlarda da kimin namusu kirletildiyse

suçlu o olduğu için toplumun baskısı onun yok edilmesi veya ortadan kaldırılması üzerinde odaklanmaktadır. Kızın bir suçunun olmadığı W'nin bu olayında kızının mezarı başında ağlayan anneye köyün yaşlı kadınlarından birinin, "Gömdüğüne değil, hapishaneye gönderdiğine ağla." demesi toplumun bakış açısının öldürenden yana olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Nitekim Kardam ve arkadaşlarının (2005: 48 - 49) yürüttükleri çalışmada da bu yönde bazı bulgular elde edilmiştir. Hatta bazı durumlarda karşı tarafın davaya müdahil olmak bir yana zaman zaman katil lehine şahitlik yapması (ya da gerçek durumu bildiğinden aleyhte şahitlik yapmaması) bu cinayetlerin onandığını göstermektedir. Örneğin; W'nin ifadesiyle

Biz o bölgede tanınan, bilinen bir aileyiz. Ben bu olayı yaptıktan sonra çevre benim haklı olduğuma kanaat getirmiş. Hatta eniştemin kardeşi bile, milletin içine gittiği zaman abim bunu hak etmişti demiş. Yani benim haklı olduğumu teyit etmiş. Taziyeye gelenlerin çoğu ölene değil bana ağlamışlar. Şanlıurfaya'ya bağlı bir köyde oturan amcamın kızı, namusumu temizlediğim için köyde artık başı dik yürüdüğünü söylüyormuş... Mahkemede eşim (öldürülenin kız kardeşi) ve amcam (öldürülenin babası) benim lehime şahitlik ettiler... Karşı taraf davacı olmadı. Ben onları düşman olarak görmüyorum." (Erkek, İlköğretim, 29)

Aynı konuda Q'nun yaklaşımı ise;

"Onların büyükleri bizim onu öldürmemize ses çıkarmama kararı almışlar. Ne b.. yemişse cezasını çeksin demişler."

Namus cinayetleri, daha önce planlanıp uygulanan cinayetlerdir. Failin zamanı ve mekânı gelişigüzel seçmediği düşünüldüğünde toplumda bütün bunlar üzerinden karşı tarafa bir mesaj verilmektedir. Medyanın, farkında olarak veya olmayarak olayın bu yönünü öne çıkarmasının, cinayetlerin etkisini azaltmak bir yana zaman içinde buna niyetlenenleri cesaretlendirdiği söylenilebilir. Cinayetlerin uluorta, ibret olsun diye işlenmesinin arka planında bu tutum ve davranışların yattığını söyleyebiliriz. Örneğin; Y'nin ifadesi bu yaklaşımı doğrular mahiyettedir. *"Öldürmemin amacı cezanın ibret olması ve toplum nezdinde caydırıcı olmasıdır." Y'nin bu olayında 20'li yaşlardaki oğul olay esnasında kendisini babasına siper yaptığından, kasıt olmadan yaralanmış ve sakat kalmış. Y, çocuğun yaralanmasına, sakat kalmasına üzülmesine rağmen şu çıkarımda da bulunuyor: "Sevindiğim taraf şu; çocuğun ölmemesi ve toplumun bundan ibret alması, örnek alması." (Erkek, Lise, 29)*

Nasıl ki toplum içerisinde ve akrabalar arasında "namusunu temizleyen" adeta bir kahraman olarak görülüyorsa benzer bir havanın içeriye de yansıdığı görülmektedir. Gerçek anlamda namus cinayetinden yatan mahkûmlarla yapılan görüşmelerde mahkûmların pişmanlık duymadıkları tespit edilmiştir. Örneğin; Y bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Bütün mahkûmlar tarafından bu işlediğim suç el üstünde tutuluyor. Nereye giderseniz gidin, hatta öldürülen tarafın çevresi bile, seni gizliden gizliye takdir eder. Çünkü benzer durumda onlar da aynı tepkiyi göstereceklerdir.” (Erkek, Lise, 29)

Mahkûmların beyanlarından ailelerinin ve çevrenin beklentilerine uygun bir davranış sergiledikleri ve kendilerince yapılması gerekeni yaptıkları yönünde bir anlam çıkmaktadır. Bu davranışlarından dolayı aileleri ve toplumdan dışlanmayıp, aksine hem toplum hem de aileleri tarafından ödüllendirildikleri anlaşılmaktadır. Zira ailelerin gerek maddi ve gerekse de manevi her hususta mahkûmları sahiplenmeleri, sık sık görüşlerine gelmeleri bu tür davranışların toplum nezdinde onandığını göstermektedir.

Namus cinayeti denilince genel kanı kadınların öldürülmesidir. Fakat sanılanın aksine her namus davası kadının öldürülmesi ile sonuçlanmamaktadır. Bu çalışmada kurbanların çoğunlukla erkek olduğu ve çoğu zaman kadına dokunulmayarak sadece erkeklerin cezalandırıldığı tespit edilmiştir. Bu durum yapılan görüşmelerde Q tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“Biz erkek tarafı olarak üzerimize düşeni yaptık. Suçlu olan erkeğimizi öldürdük. Karşı tarafın haysiyeti, şerefi yok ki, kızımı o haliyle kabullendiler. Bize, ‘Bizim peşimizi bırakın, biz bu olayı kapatıyoruz. Biz öldürmeyiz, birisinin altında da görsek öldürmeyiz, çekip alırsınız.’ dediler. Sonradan duyduğuma göre kadının aile tarafında daha önce de böyle benzer şeyler olmuş.” (Erkek, Okur-Yazar, 26)

Kadın, her zaman öldürülmemekte ve bazen farklı şekillerde kendisine yaptırım uygulanmaktadır. Örneğin; Y'nin vakiasında erkek öldürülmüş fakat kadın (anne) ise kendi çocukları tarafından dışlanmıştır:

“Annemle olaydan sonra hiç görüşmedim... Ne kardeşlerim ne de aileden hiç kimse onunla irtibat halinde değil. O artık bizim aileden biri değil.” (Erkek, Lise, 29)

Kadın örgütlerinin yıllık raporlarındaki yüksek rakamlar, bölgenin genelinde olduğu gibi Mardin'de de erkeklerin kadınlara şiddet uyguladıklarını ortaya koymaktadır. STK'ların, raporlarında şiddet uygulayanların erkek olması, kamuoyunda kurbanların kadın olduğu izlenimine yol açmaktadır. Ancak resmi veriler¹ namus cinayetle-

1 Örneğin; İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Birimi Öğretim Üyesi Osman Celbiş'in yapmış olduğu araştırmaya göre töre ve namus cinayeti sebebiyle 2001-2004 yılları arasında 1507 kişi öldürülmüştür. Öldürülenlerin 288'i kadındır (Celbiş, 2008:3). Celbiş, O. Ozdemir, B. Egri, M., (2008), “Evaluation of Honour Killings in Malatya Province, Turkey, Between 2000 and 2004” *Journal of Family Violence (için hazırlanmış ve henüz yayınlanmamış makale)*. Emniyet Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 2000-2005 yılları arasındaki öldürme olaylarında toplam 10964 vakadan 1876'sı kadına yöneliktir. Toplam 1091 vaka namus ve töre saikiyle işlenirken, bunlardan 322'si kadınlara yöneliktir. Bu vakalarda toplam 1190 kişi cinayete kurban gitmiş ve bunların 710'u erkek, 480'i kadındır. 2006 yılında tamamlanan TBMM Araştırma Komisyonu Raporuna göre ise; Jandarma Bölgesinde meydana gelen toplam 5925 olaydan 1502 tanesi kadın ve çocuklara gerisi kalanı erkeklere yöneliktir (TBMM Raporu, 2006:119). T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Töre ve Namus Cinayetleri İle Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu. Ankara: Aralık 2006.

rine kurban giden erkeklerin kadınlardan çok daha fazla olduğunu göstermektedir. Araştırma kapsamındaki vakalarda, erkek kurban sayısının kadınlara nispetle daha yüksek olması daha önceki araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Diğer bir ifadeyle erkekler kadınlardan farklı olarak sadece mağdur olmayıp, aynı zamanda fail olarak da işin içinde bulunmaktadır. Araştırma kapsamında ele alınan toplam 12 öldürülme vakasının 7'si erkek, 5'i kadinken, katillerinin tamamı erkektir. Ancak şunun belirtilmesinde fayda vardır. İki mahkûm asıl hedeflerinin farklı olduğunu -birinin kız kardeşi, diğerinin ise eniştesi- ancak silahı ateşlediklerinde 2 kadının kendilerini bu kişilere siper ettikleri için -biri gelinine, diğeri ise kocasına-öldüklerini ifade etmişlerdir. Yani kazara ölen bu iki kadın çıkarılırsa namus davasından üç kadının öldürüldüğü anlaşılmaktadır.

4. MAHKÛM ADALET Mİ GECİKEN HUKUK MU?

Sosyoloji toplumu bir gerçeklik olarak ele alırken hukuk, bu sosyal gerçekliğe bir düzen vermeye, toplumsal gereksinimleri karşılayarak adaleti tesis etmeye çalışır (Can, 1992: 1 - 2). Hukukun temel işlevi toplumda adaletin tesis edilmesidir. Bu açıdan hukuk, toplumda huzur ve istikrarı sağlamaya yönelik olarak uyumsuzlukların barışçıl yollardan çözülerek toplumsal güvenin, eşitliğin ve özgürlüğün sağlanmasına katkıda bulunur (Türkkahraman, 2006: 85 - 86). Hukuk, toplumların özelliklerine göre değişmekle birlikte değişmeye açık, dinamik bir karaktere sahiptir.

Türkiye'de, son yıllarda töre ve namus cinayetleriyle ilgili ciddi hukuki düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Eski ceza kanununda özel ağır tahrik hali kapsamında olan töre cinayetlerine indirim sağlayan 462. Madde² Avrupa Birliği 6. Uyum Paketi ile Türk Ceza Kanunu metninden çıkarılmıştır. Bu tür cinayetleri işleyenler 1 Haziran 2005'ten önce 462. Madde kapsamında ceza indiriminden yararlandıkları halde yeni düzenlemeyle töre saikiyle adam öldürme suçu, yeni TCK'da "nitelikli haller" dâhilinde "kasten adam öldürme" bölümüne alınmış ve cezası da ağırlaştırılmış hapis cezası olarak yeniden düzenlenmiştir. Yeni yasa, kadınların cinsel ve bedensel haklarının güvence altına alınmasını ve kadın erkek ayrımcılığının ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır.

Gasp, cinayet, hırsızlık, nitelikli dolandırıcılık, zimmet, vb. suçlar için cezaların ağırlaştırılmasının caydırıcı bir etkiye sahip olsa da toplumun son derece hassas olduğu "namus" konusunda minimum düzeyde tolerans gösterilmektedir. Cezaların arttırılmasının ve hatta bazı durumlarda suçun kapsamının değiştirilmesinin yeterince caydırıcı olmadığı görülmektedir. Bazı mahkûmlar, meselenin sadece hukuki

2 Avrupa Birliği 6. Uyum Paketi gereğince 1.3.1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunundan çıkarılan 462. madde: "Yukarıda geçen iki faslıda beyan olunan fiiller, zımayı icra halinde veya gayrimeşru cinsi münasebette bulunduğu esnada meşhuden yakalanan veya zina yapmak veya gayrimeşru cinsi münasebette bulunmak üzere yahut henüz zina yapmış veya gayrimeşru cinsi münasebette bulunmuş olduğunda zevahire göre şüphe edilmeyecek surette görünen bir koca veya kanı yahut kız kardeş veya fûrudan biri yahut bunların müşterek faili veya her ikisi aleyhine kan veya koca yahut usulden biri veya erkek veya kız kardeş tarafından işlenmiş olursa fiilin muayyen olan cezası sekizde bire indirilir ve ağır hapis cezası hapis cezasına tahvil olunur. Müebbet ağır hapis cezası yerine dört seneden sekiz seneye ve idam cezası yerine de beş seneden on seneye kadar hapis cezası verilir."

düzenlemelerle çözülemeyecek kadar karmaşık olduğunu belirtmektedirler. Bağlı (2008: 102)'nin ifadesiyle; "Söz gelimi töre ve namus dolayısıyla mahkûm olanların hiç birisi cezai yaptırımların onlar için caydırıcı olabileceğini düşünmüyor. Nitekim görüşmecilerden cezai yaptırımların caydırıcı olacağını düşünenlerin oranı sadece % 30 civarındadır. Kaldı ki bunların önemli bir kısmı da ancak kısmen olabileceğini düşünenlerdir. Kısaca cezai yaptırım ne kadar ağırlaştırılsa da toplumsal baskı var olduğu sürece caydırıcı olmamaktadır." Bizim araştırmamızda da genel olarak benzer yaklaşımların sergilendiği tespit edilmiştir. Örneğin; Y'nin ifadesiyle;

"Ceza kanununda yapılan değişiklikler namusun önemini azaltıyor. Yapılan hukuksal düzenlemeler AB sevdasıyla yapılan reformlar namusu değersizleştiriyor, itibarsızlaştırıyor. Devletin yapmış olduğu hukuksal düzenlemeler namusu değersizleştiriyor. Ama hangi düzenleme yapılırsa yapılsın bir şeyin değişmeyeceğine inanıyorum. Namussuzluk devam ettiği sürece bu böyle devam edecek. Benim için önemli olan bulunduğum ortam, çevre ve bölge. Devlet hangi düzenlemeyi yaparsa yapsın bu iş önlenmez. Kanun bundan çok daha ağır cezalar da verse yine de yapardım. Ceza çok da caydırıcı olmaz." (Erkek, Lise, 29)

Bölgenin dinamikleri göz önüne alındığında insanların namusa ilişkin meselelerde çok hassas oldukları görülmektedir. Dolayısıyla emniyet, jandarma, savcılık, vb. devlet kurumlarının bu hassasiyeti göz önünde bulundurması durumunda yine de bazı olayların öldürme aşamasına varmadan önlenebileceği söylenilebilir. Örneğin; bir ensest vakiasında, aile bireyleri olarak emniyete ve savcılığa defalarca dilekçe vermelerine rağmen gerekli önlemlerin alınmadığını ve hatta bir defasında savcının kendilerine, "kız zaten evlenmiş, babanızdır, şikâyetle bulunmayın" dediğini ve dosyayı kapattığını belirterek "adalete" tepkisini şöyle dile getirdi:

"Adalet hiçbir zaman çözüm üretmiyor" (Erkek, Üniversite, 27).

Dışarıdan okumayla, kamuoyunda yaygın olan genel kanı; namus cinayetlerinin töre saikiyle aile meclislerinin kararıyla işlendiğidir. Medya tarafından adeta bir ayın havasında verilen "aile meclisi" sahneleri gibi somut bir organizasyonun varlığı Sirman (Arlı, Akar ve Bulut 2008: 321) tarafından kesinlikle reddedilmektedir. Elbette ki aileler ciddi bir sorunla karşılaştıkları zaman otururlar, konuşurlar. Bu hemen tüm topluluklarda böyledir. Görüşmelerimizde de benzer veriler elde edilmiştir, ancak bu veriler, Bağlı (2008:106) ve Sirman'ın ifade ettikleri "kesinlik" ile uyuşmamaktadır. Toplam 10 mahkûmdan 5'i zayıf da olsa aile içi bir karar mekanizmasından bahsetmişlerdir. Fakat hiçbiri, aile meclisinin kurulup infazı kimin, nasıl ve ne şekilde yapacağı gibi ayrıntılarıyla görüşüldüğü fikrine katılmamışlardır. Böyle bir şeyin varlığının itiraf edilmesi durumunda ilgili meclise katılan bireylerin cinayete azmettirmekten tutuklanacağı ve bunun da zincirleme olarak mağduriyetleri arttıracığı düşünüldüğünden olay bireyselleştirilerek suç şahsileştirilme yoluna gidilmiştir denilebilir.

Hukuki açıdan diğer suç türleriyle mukayese edildiğinde namus meselesinden dolayı işlenen cinayetlerin oranı daha düşüktür. Fakat namus adına işlenen cinayetler diğer

öldürme vakıalarına göre daha fazla dikkat çekmektedir. Bunun en önemli sosyolojik nedenlerinden biri hukukun meşruluğunu ve meşruiyetini tehdit ederek şahısları kendi hukuklarını uygulamaya teşvik etmesinde yatmaktadır. Namus cinayetlerinin eskisi kadar olmasa da bazı yörelerde hala devam ediyor olması, bize toplumsal yaşamı düzenleyen devlet hukuku ile bilfiil yaşayan hukuk arasındaki örtüşmenin bir türlü sağlanamadığını göstermektedir. Medyanın olaylara abartılı bir biçimde yer vermesi popülerleşmesine ve dolaylı bir biçimde yeni cinayetlerin işlenmesine katkıda bulunmaktadır.

Aile ve Sosyal Politikalarından sorumlu Devlet Bakanı Fatma Şahin, Töre/Namus Cinayetleri Araştırma Komisyonu Başkanı sıfatıyla verdiği bir mülakatta (Durukan, 2005) kendisine yöneltilen “Töre / namus cinayetlerinin önleneyeğine ilişkin bir umudunuz var mı?” yönündeki bir soruya cevaben; son 5 yılda töre cinayetlerindeki azalışa dikkati çekmekte ve toplumun zihinsel bir dönüşüm geçirdiğinin altını çizmektedir. Ona göre; devletin/idari birimlerin mevcut yasaları uygulaması, kadınların bilinçlendirilmesi, ekonomik açıdan güçlendirilmesi gibi durumlar bir çarpan etkisi yaratacağından zihniyet dönüşümünü hızlandıracaktır. Bu durum uzun vadede sorunun esaslı bir şekilde çözüme kavuşturulmasına imkân sağlaması açısından oldukça önemli olsa da sosyolojik açıdan düşünüldüğünde bu bakış açısının ilerlemeci bir söylem dilini içerdiği görülmektedir. Sirman bu yaklaşımı bilimsel bulmamakta ve “namus, eski bir toplumsal örgütlenmeden geriye kalan bir “ayrıntı”, dahası “artık” olduğundan toplum değiştikçe, modernleştikçe bu artıktan da eser kalmayacaktır” (2001: 251) yönünde örtük bir kabulü içerdiği gerekçesiyle eleştirmektedir.

KAMER (2005: 16) namus adı altında, miras ve kadının ekonomik özgürlüğüne karşı cinayetler işlendiğine ve olayın “namus” kapsamına alınarak cinayete meşruiyet kazandırıldığına dikkati çekmektedir. Bölgenin yapısı gereği kadınlara mirastan pay verilmemesi bilinen bir olgu olmakla birlikte araştırma esnasında sırf bu nedenden dolayı gerçekleşen herhangi bir öldürme vakasına rastlanılmamıştır.

Geleneksel toplum yapısında arabulucu rolünü üstlenen şahısların yerini, günümüzde STK'ların aldığı görülmektedir. Yapılan araştırmalara göre özellikle kadın eksenli örgütlerin, sosyo-ekonomik durumu düşük olan ailelere, maddi-manevi destek verdiklerinde veya olaya müdahil olup arabuluculuk yaptıklarında, ailenin toplumsal baskıya direnebildiği ve çoğu zaman kadının hayatının kurtarıldığı görülmektedir (KAMER, 2006: 27; 2011: 47). Bu bağlamda resmi kurum ve kuruluşların kadınların özellikle can güvenliklerinin sağlanmasında etkin önlemler alması gerekmektedir.

Sosyolojik açıdan hukuk, ödül ve ceza esasına göre işleyen mekanik bir sistem değildir. Suçun kapsamının değiştirilerek cezaların arttırılması suretiyle resmi olarak namus cinayetlerinde bir azalmanın olduğu görülse de bunun yeterince gerçeği yansıtmadığı söylenebilir. Çünkü gerek araştırma kapsamında görüşülen görüşmecilerden bir kısmının ve gerekse de bazı cezaevi görevlilerinin beyanlarına göre namus

cinayetleri azalmıyor fakat yön değiştiriyor. Gerçek neden namus olmakla birlikte ailenin itibarı, cezaların ağırlığı gibi hususlar dikkate alınarak mesele alacak-verecek, arazi davası gibi nedenlere indirgenerek cezanın hafifletilme yoluna gidildiği iddia edilmektedir. Örneğin; X'e göre;

"Bana soracak olursanız bölgemizdeki cinayetlerin % 40'ı namus yüzünden işlenmekte, ama dışarıya başka sebepler anlatılıyor. Her iki taraf da olayı bilir ama dışarı sızdıramazlar. Dedikodu konusu yapılmasın diye yabancıların duyması istenmiyor." (Erkek, Lise, 28).

"... Misal verirsem, A köyünden olduğumu bilmeyen B, alacak-verecek meselesi yüzünden çıkan bir kavgada adamı öldürdüğünü söylemişti ama B'nin ailesini tanıyan bir akrabam açık görüşte B'nin kız kardeşine sarkıntılık yaptığı için adamı öldürdüğünü anlattı. Onun, meselenin aslını bildiğinden haberi yok."

Olayın dedikodu nesnesi haline gelerek duyulması çevrede, aile üzerindeki sosyal baskıyı arttırmaktadır. Kırsal kesimde dedikodunun bir sosyal baskı unsuru olarak nasıl işlev gördüğünü ise W'nin şu ifadesi gayet iyi özetlemektedir.

"Ben onu öldürmedim, o kendisini öldürdü. Silahı sıkın öldürmüyor, o fesadı çıkararak, fesatçılığı yapan kendini öldürüyor... Ta Şanlıurfa'nın köyündeki amcacızı bile bu olayı duymuştu." (Erkek, İlköğretim, 29)

KAMER (2005: 16)'de çalışmalarında; "cinayetlerin mal paylaşımını, ensest vakasını" gizlemek gibi nedenlerle işlenmiş olabileceğine ve namusun "kisve" olarak kullanılabilmesine dikkati çekmektedir. 04.05.2009 tarihinde Mardin'de 44 (kırkdört) kişinin ölümüyle sonuçlanan Bilge Köyü olayının da perde arkasında "ensest" ilişkisinin olduğu yönünde bazı söylentilerin olduğu dikkate alınırsa bazı cinayetlerin gerçek nedeninin namus olgusu olduğu görülmektedir.

Örneğin; □'in vakasında, "Olay çevrede duyulunca ninemin çözümü, kız öldürülsün, olay kapansındı. Böylece olay örtbas edilmek isteniyordu. Biz ninemin önerisine sıcak bakmadık. Çünkü kızın bir suçu yok. Babam yine devam edecekti. Bana göre babamla amcamın yeryüzünde yaşamaya hakları yok." (Erkek, İlköğretim, 24)

Cezaevinde mahkûmlar her ne kadar uzun yıllar aynı koğu ortamında kalsalar da bazı şeylerin sır olarak kalmaya ve gizemini korumaya devam ettiği görülmektedir. Gerek araştırma kapsamında görüştüğümüz mahkûmlar ve gerekse de kurum yetkilileri çoğu durumda olayın gerçek neden/nedenlerinin gizlenme yoluna gidildiğinin altını çizmektedirler. Görüşmecilerin bazılarının beyanlarına göre mahkûmların çoğu psikolojik açıdan rahatlamak için olayın iç yüzünü ancak sırdaş olarak kabul ettikleri arkadaşlarına anlatmaktadırlar. Meselelerinin farklı yorumlanabileceği endişesi, mahkûmların gerçeği saklamalarının en önemli sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazen mahkûmlar, "namusuna sahip çıkamamış/erkeklik gururu ayaklar altına alınmış" birinin pozisyonuna düşmemek için konuşmamayı veya olayı farklı

bir şekilde hikâye etmeyi tercih etmektedirler. Ceza Kanununda yapılan yeni düzenlemelerle kadına yönelik şiddet içeren davalarda indirim yapılmamasının da bir anlamda buna yol açtığını söyleyebiliriz. Bu durumda bireyin mahkûmiyet sebebini anlatmasının temel gerekçelerinden biri de ortadan kalkmış olmaktadır. Dolayısıyla yorumsamacı bir bakış açısıyla ifade edecek olursak bu beyanların incelenmesi durumunda görünürde değişik sebeplere indirgenmiş birçok örtük namus davasının bulunduğu sonucuna ulaşılabilir.

SONUÇ

Namus cinayetleri tek bir nedenden hareketle açıklanamaz. Bireyler; ailenin, yakın çevrenin ve özelliklede toplumun yoğun baskısından dolayı zaman zaman namuslarını kanla temizleme yoluna gitmektedirler. Bu tür durumlarda ilk etapta öldürmeye teşebbüs edilmemekte aksine öldürme dışındaki seçenekler tükendiğinde, toplumun yoğun baskısından dolayı mesele olaya sebebiyet veren kişi/kişilerin öldürülmesi suretiyle çözülme yoluna gidilmektedir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan anlaşıldığı kadarıyla sorunu erkeklerin kendi aralarında çözmeye çalıştıkları ve gerekli görülmesi durumunda kadınların da olaya müdahil oldukları görülmektedir. Namus olgusuna yönelik erkek egemen bakış açısı değişmediği sürece bu sorunun kısa vadede çözülmesi pek mümkün görülmemektedir. Dolayısıyla sorunun çözülmesi için geleneksel erkek egemen bakış açısı dışında; olaya temel insan hakları ekseninde yaklaşan yeni, özgürlükçü ve sivil bir bakış açısıyla yaklaşılmasının gerektiği ön plana çıkmaktadır.

Sorunun erkeklerin tek başlarına çözemeyecekleri kadar büyük bir insanlık sorunu olduğu kabul edilmelidir. Meseleyi bu yönüyle ele alan çalışmalara ağırlık verilmeli ve gerek kamu kurum ve kuruluşları ve gerekse de sivil toplum örgütleri tarafından yapılan çalışmalar (desteklenme) değişik platformlar tarafından desteklenme yoluna gidilmelidir. Çünkü soruna erkek egemen bir bakış açısıyla yaklaşarak olayın belli bir yönünün dikkate alınması diğer bir ifadeyle kadınlarla ilgili bir meselede kadınların fikrinin alınmaması, kadınların tartışmaya eşit düzeyde katılımının sağlanmaması nihayetinde çözüme giden en önemli yollardan birini tıkamak anlamına gelmektedir.

Namus cinayetleriyle ilgilenen hemen herkesin üzerinde uzlaştığı çözüm, namusun kolektif kimliğinden sıyrılması, yani bireyselleştirilmesidir. Kadın, kendi namusu üzerinde tek söz sahibi olduğunda, çevreden gelebilecek her türlü baskıya direnebilecektir. Bunun mutlak anlamda erkeklerin vehmettiği gibi daha fazla namussuzluğa sebep olacağı söylenemez. Hatta bunun erkekler üzerindeki ailevi ve toplumsal baskıyı ciddi oranda azaltacağı hesaba katılırsa pozitif bir işlev göreceği söylenebilir.

Genel olarak herkesin birbirini tanıdığı, yüz yüze sosyal ilişkilerin egemen olduğu küçük yerleşim birimlerinde toplumsal baskı çok güçlü olsa da şehirleşmeyle birlikte

bunun azalacağı muhakkaktır. Fakat bölgede kırsaldan göçün il dışı veya yurt dışı yerine bağlı bulunduğu il veya ilçe merkezlerine ve buralarda da çoğunlukla tanıdıkların oturdukları semt ve mahallere olduğu dikkate alındığında kültürel anlamda pek fazla bir şeyin değişmediği söylenilebilir. Çünkü aynı çevre ve onun ürünü olan baskı, göç yoluyla blok halinde şehre taşınmaktadır. Birey bu çevrenin içinde yaşamaya devam ettiği sürece benzer bir vakiyla karşılaşması durumunda yanıtı bu çevrenin beklentilerine uygun olacaktır. Bizim araştırmamızda da cinayet işleyenlerin çoğunun şehirde ikamet etmesi bunu doğrulamaktadır.

Kentler, fiziksel rekabetten ziyade zihinsel rekabetin ön plana çıktığı ve bireyselleşmenin boy verdiği kozmopolit yerleşim birimleridir. Benzer çevreden gelen bireylerden oluşan kentlerde insanlar benzer zihin yapılarına sahiptirler. Bu tür durumlarda yaşanan yer kent olsa da birey kendini yine de büyük bir baskı altında hissedecektir. Gerek yapılan araştırmalarda ve gerekse de bizim araştırmamızda tespit edebildiğimiz kadarıyla bu tür durumlarda il dışına göç etmenin ölüm vakıalarını engelleyebileceği söylenilebilir. Hukuki anlamda sorunun insan hakları bağlamında ele alınması yönünde bir anlayışın gelişmesinin yanında, kentleşmenin beraberinde getireceği rasyonelleşmenin namus cinayetlerini azaltacağını söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

- Arlı, A., Akar, Ş.K. ve Bulut Y. (2008). "Nükheth Sirman ile Türkiye'de Sosyoloji ve Antropoloji Yapmak Üzerine". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6 (11), 303-326.
- Bağlı, M. (2008). Töre ve/veya Namus Adına Cinayet İşleyen Suçlu ve Zanlıların Sahip Oldukları Toplumsal Değer Yapıları, Aile İlişkileri ve Kişilik Özellikleri ile Bunların Sosyo-Ekonomik Analizine İlişkin Bir Araştırma. TÜBİTAK Projesi. Proje No: 106K360. Diyarbakır.
- Bruinessen, M. V. (2006). Ağa, Şeyh, Devlet. (çev. B. Yakut). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Can, C. (1992). Oluşum Süreci İçerisinde Hukuk Sosyolojisi. Ankara: Savaş Yayınları.
- Durkheim, E. (1994). Sosyolojik Metodun Kuralları. (çev. E. AYTEKİN). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Durukan, A. (2005, 18 Kasım). 81 İlin Namus Cinayeti Haritası Çıkarılıyor. <<http://eski.bianet.org/2005/11/18/70367.htm>> (10 Temmuz 2012).
- Ergil, D. (1980). Türkiye'de Terör ve Şiddet: Yapısal ve Kültürel Kaynakları. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Giddens, A. (2008). Sosyoloji. (yay. haz. C. Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- KAMER (2005). Suçlu Kim? Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde Namus Kisvesi Altında İşlenen Cinayetler İle Mücadelede Kalıcı Yöntemler Geliştirme Projesi. 2005 Raporu. Diyarbakır: Kamer Vakfı.
- KAMER (2006). İstersek Biter: Namus Adına İşlenen Cinayetler. 2006 Raporu. Diyarbakır: Kamer Vakfı.
- KAMER (2011). İstersek Biter. 2011 Raporu (yay. haz. A. Bora). Diyarbakır: Kamer Vakfı.

- Kardam, F. (2002). Namus Gerekeşiyle Öldürülme ya da Kendi Canına Kıyma: *Kadın Cinselliği Üzerinde Baskıların Benzer Koşullarda Farklı Sonuçları mı?*. <http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/namus_ger_oldurme.pdf> (10 Temmuz 2012).
- Kardam, F., Alpar Z., Yüksel, İ., Ergün, E. (2005, Kasım). Türkiye'deki Namus Cinayetlerinin Dinamikleri: Eylem Programı İçin Öneriler Sonuç Raporu. Ankara: Koza Yayın. <<http://www.undp.org.tr/TRaboutUsDocuments/NamusCinayetleri.pdf>> (10 Temmuz 2012).
- Kızmaz, Z. (2002). Bazı Sosyal Değişkenler Bağlamında Doğu Anadolu Bölgesinde Suç ve Suçluluk. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi: Elazığ.
- Kızmaz, Z. (2005). "Din ve Suçluluk: Suç Teorileri Açısından Kuramsal Bir Yaklaşım". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (1), 189-215.
- Mernissi, F. (2003). Kadınların İsyanı ve İslami Hafıza. Ankara: Epos Yayınları.
- Nişanyan, S. (2011, 01 Ocak). Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü. <<http://www.nisanyansozluk.com/?k=namus>> (10 Temmuz 2012).
- Peristiany, J. G. (1966). Honor and Shame in a Cypriot Highland Village. In J. G. Peristiany (Ed.). *Honour and Shame: The Values of the Mediterranean Society* (ss. 171-190). Chicago: University of Chicago Press.
- Pervizat, L. (2005). Uluslararası İnsan Hakları Bağlamında Namus Cinayetleri: Kavramsal ve Hukuksal Boyutu ve Türkiye Özelinin Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi: İstanbul.
- Sirman, N. (2001). Sosyal Bilimlerde Gelişmecilik ve Köy Çalışmaları. *Toplum ve Bilim*, (88), 251-254.
- Sirman, N. (2006). Akrabalık, Siyaset ve Sevgi: Sömürge Sonrası Koşullarda Namus-Türkiye Örneği. Mojab, S. ve Abdo N. (Ed.) içinde, *Namus Adına Şiddet Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar*, (ss. 43-63). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sirman, N. (2008, 12 Nisan). Nükhet Sirman ve Dicle Koğacıoğlu ile "Namus"u Tartışıyoruz. <<http://feminisite.net/news.php?act=details&nid=559>> (10 Temmuz 2012).
- Tezcan, M. (2003). Türkiye'de Töre (Namus) Cinayetleri. Ankara: Naturel Kitap.
- Tillion, G. (2006). Harem ve Kuzenler. (çev. Ş. Tekeli ve N. Sirman). İstanbul: Metis Yayınları.
- Türkkahraman, M. (2006). Toplum ve Temel Toplumsal Kurumlar. Ankara: Alp Yayınevi.
- Yağın-Heckman, L. (2002). Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri. (çev. G. Erkaya). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldız, A. N. (2009). Kadın Cinselliğinin Söylemsel İnşası ve Namus Cinayetleri: Şanlıurfa Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi: Ankara.
- TBMM Raporu (2006). Töre ve Namus Cinayetleri İle Kadınlara ve Çocuklara Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. Ankara. <http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/Pdf/tbmmkom-bolum1.pdf> ve <http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/mce/eski_site/Pdf/tbmmkom-bolum2.pdf> (10 Temmuz 2012).